

Sygn. akt V CSK 607/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 lipca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Dariusz Zawistowski (przewodniczący)
SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)
SSN Marta Romańska

w sprawie z powództwa A. K.

przeciwko Skarbowi Państwa-Jednostce Wojskowej [...]

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 7 lipca 2017 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego [...]

z dnia 29 lipca 2016 r., sygn. akt I ACa .../16,

1) oddala skargę kasacyjną,

2) zasądza od pozwanego na rzecz powoda kwotę 2.700,- (dwa tysiące siedemset) zł tytułem kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Powód A.K. wniósł o zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa – Jednostki Wojskowej [...] kwoty 100.000 zł z ustawowymi odsetkami tytułem zadośćuczynienia za krzywdę doznaną w wyniku śmierci żony B. K. oraz kwoty 30.000 zł z ustawowymi odsetkami tytułem zadośćuczynienia za krzywdę doznaną w wyniku śmierci teścia J. M., pozbawionych życia czynem przestępczym żołnierza pełniącego zasadniczą służbę wojskową w pozwanej jednostce.

Wyrokiem z dnia 18 kwietnia 2016 r. Sąd Okręgowy w [...] uwzględnił powództwo w części zasądzając na rzecz powoda odpowiednio kwoty 80.000 zł i 20.000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 27 maja 2015 r., oddalił powództwo w pozostałym zakresie. Wyrokiem z dnia 29 lipca 2016 r. Sąd Apelacyjny [...] oddalił apelację pozwanego.

Podstawa faktyczna i prawna rozstrzygnięć sądów obu instancji była tożsama. Ustalono, że żona powoda B. K. i jego teść J. M. zostali zabici w dniu 22 lipca 1999 r. przez P. R. Sprawca, będący żołnierzem zasadniczej służby wojskowej w Jednostce Wojskowej [...], w trakcie dezercji dokonał zabójstwa posługując się zabraną samowolnie bronią służbową. Wyrokiem z dnia 12 lipca 2001 r. Wojskowy Sąd Okręgowy w P. uznał go winnym i skazał na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Powód pozostawał w związku małżeńskim przez dziewięć lat, małżonkowie mieli dwoje małoletnich dzieci w wieku ośmiu lat oraz dwóch i pół roku. Od daty ślubu zamieszkiwali z teściami w domu rodzinnym B. K. Stosunki rodzinne układały się bardzo dobrze. Żona zajmowała się wychowywaniem dzieci i prowadzeniem gospodarstwa domowego, powód pracował zawodowo w Nadleśnictwie, ponadto pomagał teściowi w prowadzeniu gospodarstwa rolnego, utrzymywaniu domu i pracach na terenie nieruchomości. Po śmierci bliskich powód samodzielnie, przy pomocy teściowej, sprawował opiekę nad dziećmi i przejął prowadzenie gospodarstwa rolnego. Okres intensywnej żałoby trwał około cztery lata.

Powód wystąpił wcześniej z roszczeniami majątkowymi przeciwko Skarbowi Państwa. Wyrokiem z dnia 24 stycznia 2003 r. Sąd Okręgowy w [...] zasądził na jego rzecz kwotę 53.161 zł odszkodowania z tytułu znacznego pogorszenia sytuacji życiowej (sygn. akt I C .../02). Sąd drugiej instancji, orzekający w obecnej sprawie,

podkreślił związanie skazującym wyrokiem sądu karnego (art. 11 k.p.c.) i przesądzenie zasady odpowiedzialności pozwanego wyrokiem wydanym w sprawie cywilnej. Wskazał, że Skarb Państwa odpowiada za szkody wyrządzone przez żołnierza podczas wykonywania służby wojskowej, pomimo opuszczenia przez niego stanowiska, gdyż do czynności powierzonych osobie pełniącej służbę wartowniczą należy odpowiednie zabezpieczenie i przechowywanie broni palnej.

Sąd przyjął jako podstawę prawną zasądzenia zadośćuczynienia art. 448 w zw. z art. 24 k.c. Nie podzielił zarzutu przedawnienia wskazując, że na podstawie art. 2 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 80, poz. 538) do roszczeń o naprawienie szkody, wynikających ze zbrodni, powstałych przed dniem wejścia w życie ustawy, a według przepisów dotychczasowych w tym dniu jeszcze nieprzedawnionych, stosuje się przepisy art. 442¹ Kodeksu cywilnego. Roszczenie ulegnie zatem przedawnieniu z upływem lat dwudziestu od dnia popełnienia przestępstwa bez względu na to, kiedy poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia, a powództwo w rozpoznawanej sprawie zostało wytoczone wcześniej. Za bezzasadny uznał zarzut zaspokojenia szkody zasądzoną na podstawie art. 446 § 3 k.c. kwotą odszkodowania wskazując, że uwzględniało ono jedynie pogorszenie sytuacji życiowej, a nie ból i cierpienia psychiczne wywołane śmiercią osoby najbliższej. Oceniał, że doszło do naruszenia dobra osobistego powoda w postaci więzi rodzinnej o charakterze emocjonalnym, łączącej go z małżonką i jej ojcem. Rozmiar krzywdy psychicznej był znaczny, obejmował dramatyzm doznań, poczucie osamotnienia i pustki, cierpienia moralne, wstrząs psychiczny spowodowany śmiercią osób bliskich, rodzaj i intensywność więzi ze zmarłymi. Postępowanie dowodowe potwierdziło istnienie wcześniejszej silnej i pozytywnej więzi, której ustanie spowodowało reakcje w postaci wstrząsu psychicznego, apatii, przygnębienia, trwałego obniżenia nastroju, zachowań izolacyjnych, bezsenności, zaburzeń łaknienia. W wyniku zdarzenia powód stracił możliwość życia w pełnej rodzinie, pozostał sam z obowiązkiem zapewnienia opieki dwojgu małoletnim dzieciom, utracił wsparcie i pomoc teścia. Sąd, uznając za odpowiednie zadośćuczynienie za krzywdę wynikłą z utraty żony kwotę 80.000 zł, a utraty teścia kwotę 20.000 zł, oddalił dalej idące powództwo jako wygórowane.

Pozwany złożył skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego [...] w całości. Skarga, oparta na podstawie z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c., zarzuca naruszenie art. 23 § 1 w zw. z art. 448 w zw. z art. 446 § 4 k.c. poprzez błędną wykładnię i przyjęcie, że więź rodzinna stanowi dobro osobiste, którego naruszenie skutkuje obowiązkiem zapłaty zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c. Skarżący wniósł o zmianę wyroku poprzez uwzględnienie apelacji i oddalenie powództwa w całości, ewentualnie jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi drugiej instancji.

Sąd Najwyższy zważył:

Skarżący podkreślił, że znane jest mu orzecznictwo Sądu Najwyższego, jednoznacznie identyfikujące więzi rodzinne jako dobra osobiste niemniej, w jego ocenie, nadal istnieją liczne związane z tym wątpliwości. Mają one dotyczyć kwestii konstrukcyjnych (dobra osobiste w postaci więzi nie są skuteczne *erga omnes*, tylko zależą od relacji pomiędzy członkami rodziny), celowościowych (konstrukcja może prowadzić do prób ochrony stosunków rodzinnych przy pomocy instrumentów cywilnoprawnych). Przyjęcie odpowiedzialności na podstawie art. 448 k.c. oznaczałoby ponadto uznanie art. 446 § 4 k.c. albo za *superfluum* ustawowe, albo przepis pogarszający położenie osób pośrednio poszkodowanych śmiercią osoby najbliższej, co pozostaje w sprzeczności z deklarowanym w uzasadnieniu projektu ustawy z dnia 30 maja 2008 r. celem wprowadzenia tego przepisu do kodeksu cywilnego. Pozwany podniósł, że więzi rodzinne z samej swej istoty, jako zależne od relacji łączącej uprawnionego z inną określoną osobą, nie mogą być kwalifikowane jako dobra osobiste.

Tak sformułowane uzasadnienie podstawy skargi kasacyjnej nie zasługuje na akceptację. Powiela ono stanowisko zajęte przez kilku przedstawicieli piśmiennictwa, pomijając istotne argumenty przeciwne, w tym wyrażone wprost w licznych orzeczeniach Sądu Najwyższego. Przypomnieć należy, że zagadnienie podstawy i zakresu odpowiedzialności cywilnej sprawcy szkody niemajątkowej, wynikającej ze śmierci osoby najbliższej spowodowanej czynem niedozwolonym było przez szereg lat, także przed zmianą kodeksu cywilnego, dokonaną z dniem 3 sierpnia 2008 r. przedmiotem wielu wypowiedzi judykatury i piśmiennictwa. Przed tą datą dokonywanie wykładni pojęcia szkody majątkowej

wynikającej z pogorszenia sytuacji życiowej w rozumieniu art. 446 § 3 k.c. uwzględniającej takie elementy jak „cierpienia psychiczne osłabiające aktywność życiową, powodujące utratę możliwości polepszenia warunków życia w przyszłości lub niekorzystnego ograniczenia planów życiowych”, jako wpływające na poszerzenie jej zakresu, wynikało z ograniczeń obowiązującego stanu prawnego. Nie wyłączało jednak wówczas, co do zasady, możliwości kwalifikacji utraty więzi rodzinnych, jako elementu szkody. Zmiana kodeksu cywilnego preferencyjnie traktująca, w ramach przyjętej aksjologii, zaspokojenie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym wprost przemawia za poszerzeniem podstaw odpowiedzialności, a nie za ich ograniczeniem poprzez zachowanie dotychczasowej interpretacji art. 446 § 3 k.c. Prawidłowe jest zatem uwzględnienie krzywdy wynikającej z zerwania więzi rodzinnej na skutek śmierci osób najbliższych jako samoistnej szkody o charakterze niemajątkowym. Szczególny charakter naruszonych w tym wypadku praw osób poszkodowanych mieści się w kategorii dóbr osobistych w rozumieniu art. 23 k.c. Ich katalog jest otwarty i nie wymaga jednoznacznej definicji. Jak wskazano w uzasadnieniu postanowienia składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2014 r., III CZP 2/14 (OSNC 2014, nr 12, poz. 124) dobro takie jest różnie definiowane: jako więź rodzinna (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 października 2010 r., III CZP 76/10), więź rodzinna, której zerwanie powoduje ból, cierpienie i rodzi poczucie krzywdy (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11), prawo do życia w rodzinie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2012 r., I CSK 314/11), prawo do życia rodzinnego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2010 r., IV CSK 307/09), więź emocjonalna łącząca osoby bliskie - jednak z kręgu najbliższych członków rodziny (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 2010 r., II CSK 248/10), szczególna więź rodziców z dzieckiem (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2011 r., II CSK 537/10), prawo do życia w związku małżeńskim, posiadania ojca i życia w pełnej rodzinie (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 14 grudnia 2007 r., I A Ca 1137/07). Każdorazowo jednak zwraca się uwagę na jego istotny element polegający nie tylko na stosunku bliskości (najbliższy członek rodziny zmarłego), ale i rzeczywistym istnieniu więzi rodzinnych i emocjonalnych.

Tak rozumiana więź mieści się w pojęciu dobra osobistego rozumianego nie tylko w znaczeniu subiektywnym jako „wartość niemajątkowa, związana z osobowością człowieka, uznana powszechnie w danym społeczeństwie” (definicja S. Grzybowskiego), ale i obiektywnym jako „wartość obejmująca fizyczną i psychiczną integralność człowieka, jego indywidualność oraz godność i pozycję w społeczeństwie, co stanowi przesłankę samorealizacji osoby ludzkiej” (definicja Z. Radwańskiego). Ma ona charakter szczególny, ponadto jako element szeroko pojętego stosunku rodzinnego podlega ochronie prawnej na poziomie konstytucyjnym (art. 18 i art. 71 Konstytucji).

Konsekwentnie podzielić należy stanowisko utrwalone w judykaturze, w myśl którego za krzywdę powstałą wskutek śmierci poszkodowanego, spowodowanej czynem niedozwolonym popełnionym przed dniem 3 sierpnia 2008 r., najbliższemu członkowi rodziny przysługuje zadośćuczynienie na podstawie art. 448 w związku z art. 24 § 1 k.c. (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 22 października 2010 r., III CZP 76/10, OSNC-ZD 2011 nr B, poz. 42, z dnia 7 listopada 2012 r., III CZP 67/12, OSNC 2013, nr 4, poz. 45, z dnia 20 grudnia 2012 r., III CZP 93/12, OSNC 2013, nr 7 - 8, poz. 84, cyt. postanowienie składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2014 r., III CZP 2/14, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 2010 r., II CSK 248/10, z dnia 11 maja 2011 r., I CSK 621/10, z dnia 20 sierpnia 2015 r., III CSK 594/14, z dnia 7 kwietnia 2016 r., III CSK 217/15). Sąd Najwyższy odwołuje się ponadto do motywów orzeczenia w sprawie o tożsamym stanie faktycznym i prawnym, wydanego w tym samym składzie (wyrok z dnia 7 lipca 2017 r., V CSK 609/16).

W tym stanie rzeczy, wobec braku uzasadnionych podstaw kasacyjnych i podstawy uwzględnianej z urzędu, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalono skargę strony pozwanej. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono w oparciu o zasadę odpowiedzialności za wynik sprawy (art. 98 § 1 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c.).

aj

kc